

VILÁG- TÖRTÉNET

11. (43.) évfolyam 2021. 2.

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **RUI MANUEL LOUREIRO**
MAGELLÁN PORTUGÁLIÁBAN
- **JUAN GIL**
MAGELLÁN SPANYOLORSZÁGBAN
- **JOSÉ MANUEL MALHÃO PEREIRA**
MAGELLÁN ÚTJÁTÓL SPANYOLORSZÁG FŰSZERÚTVONALÁNAK
KIALAKÍTÁSÁIG
- **RÁKÓCZI ISTVÁN**
MAXIMILIANUS TRANSYLVANUS: A SZÍNE ÉS A VISSZÁJA
- **BALÁZS PÉTER**
A REVÍZIÓ REVÍZIÓJA: A TERROR HISTORIOGRÁFIÁJA 1989 ÓTA
- **SZEMLE**
RÁKÓCZI ISTVÁN, SZVÁK GYULA, PRANTNER ZOLTÁN ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

TARTALOM

V, mint Victoria (Rákóczi István)	161
<i>Tanulmányok</i>	
Rui Manuel Loureiro: Magellán Portugáliában	167
Juan Gil: Magellán Spanyolországban	183
Luís Filipe Reis Thomaz: Párizs almája: a Maluku-szigetek	203
José Manuel Malhão Pereira: Magellán útjától Spanyolország fűszerútvonala- nának kialakításáig. Hajózási és időjárási tényezők	217
Consuelo Varela: A Magellán–Elcano-út spanyol krónikásai	233
Rákóczi István: Maximilianus Transylvanus: a színe és a visszája	241
<i>Nagyító</i>	
Balázs Péter: A revízió revíziója: a Terror historiográfiája 1989 óta	253
<i>Műhely</i>	
Abdallah Abdel-Ati Al-Naggar: Nagy Imre és Kádár János arab szemmel	283
Palotás Zsolt: Otmán Hássem tunéziai miniszter diplomáciai útja az Egyesült Államok keleti partján	299
<i>Szemle</i>	
Magellán drámája és a Föld körbehajózása (Rákóczi István)	325
Az orosz hatalmi ideológia sajátosságai (Szvák Gyula)	328
A hatnapos háború magyar szemmel (Prantner Zoltán)	331

Jelen számunkat Rákóczi István szerkesztette

Magellán Spanyolországban

Annak, aki Magellán teljesítményét szeretné értékelni,¹ mindenképpen azt kell először megvizsgálnia, hogy mit is ajánlott fel Magellán a spanyol udvarnak.² Nos, portugálunk meg volt róla győződve, hogy a Maluku-szigetek a tordesillasi szerződés értelmében Spanyolországhoz tartoznak, mely véleményét talán arra alapozta, hogy személyesen járt a szigeteken. Akárhogy is, ebből a meggyőződésből logikusan következett, hogy el lehet jutni a Fűszer-szigetekre a Csendes-óceánon át, vagyis mindig olyan vizeken hajózva, melyeket az említett szerződés Spanyolorzágnak juttatott. Ez volt az a felfedezés, amivel a hazát cserélt portugál megkereste I. Károlyt. Meglehetősen felvetés nem volt új keletű, már évek óta a levegőben volt az elmélet, és nemcsak Spanyolországban, hanem Portugáliában is, hogy a Maluku-szigetek – és Malakka is – spanyol felségterület lenne.

Tény, hogy a portugál hajók folyvást szeltek a dél-amerikai vizeket. Még ha el is tekintünk Esteban Froes 1514. évi útjától,³ ismeretes, hogy 1514-ben két portugál hajó, amely eredetileg Brazíliába indult, eljutott egy, a déli szélesség 40°-án fekvő földnyelvig. Az ott lakó bennszülöttek azt magyarázták a hajósoknak, hogy jártak náluk szőke kereskedők, akiket emezek frivol képzelete Malakkába tartó kínai kereskedőkként vélt beazonosítani. A legfontosabb ebből az utazásból számunkra az – ami mellelleg a tordesillasi szerződés nyílt megszegése volt –, hogy az expedíció egyik szervezője az ez idő tájt Lisszabonban tartózkodó ismert burgosi kereskedő, Cristóbal de Haro volt. A Fűszer-szigetekhez vezető új és rövidebb út felfedezésének a lehetősége arra ösztönözte Harót, hogy befektessen az utazásba. Nos, ez az a szál, amelyen el kell indulnunk, ha fel kívánjuk fejteni a történet szövedékét.

* A szerző a Sevillai Egyetem egyetemi tanára.

1 A tanulmány első megjelenése: Gil, Juan: Magallanes en España. In: *Em demanda da biblioteca de Fernão de Magalhães*. Coord.: Loureiro, Rui Manuel. Lisboa, Biblioteca Nacional de Portugal, 2019. 157–174.

2 Itt kívánjuk megjegyezni, hogy az Archivo General de Indias (Indiák Főlevéltára) iratállományára épített munka a sevillai professzor úttörő forrásfeltárása nyomán született. A Világtörténetnek készített tanulmány eredeti változata nem tartalmazta azt a bőséges jegyzetapparátust, amivel a magyar olvasó most találkozhat. Juan Gil felhatalmazta Rákóczi Istvánt a jegyzetapparátus elkészítésére. Juan Gil eredeti lábjegyzete a következőket tartalmazza. A Magellánnal kapcsolatos portugál dokumentumokat Garcia, 2007 tette hozzáférhetővé. A szövegben idézett könyv: Laguarda Trías, 1973. Egyebüttl legújabb saját kutatásaimra hagyatkoztam: Gil, 2009, 2017, 2018a, 2018b, 2019.

3 Erről Rolando Laguarda Trías fejtett ki legalább annyira szuggesztív, mint amennyire merész elméletet kiváló tanulmányában: Laguarda Trías, 1973.

1. kép. Sevilla
a 16. században

Arról is tudomásunk van, hogy Magellán, mielőtt Spanyolországba ment volna, megbeszéléseket folytatott Portugáliában két burgosi kereskedővel: Diego de Haróval (Cristóbal fivérével) és Diego de Covarrubiasszal, nyilvánvalóan ugyanazon okból.⁴ Mindkét kereskedő megígérte neki, hogy szükség esetén támogatni fogják a spanyol királynál. Magellán tehát már előre számolt a burgosi tőkével, és nem csalódott: Cristóbal de Haro lett a néhány sorsdöntő hónap során a valladolidi királyi udvarnál a tervezett expedíció legelszántabb szószólója.

De voltak Magellának más barátai is Spanyolországban, főleg Sevillában, ahol 1517. október 20-án járt először (1. kép). Sevillában talált menedéket a II. János által kegyetlenül üldözött nagynemesség egy része. Ott élt ez idő tájt don Álvaro de Portugal egyik fia, az 1483-ban elítélt braganzai herceg fivére: don Jorge de Portugal, Gelves leendő grófja; ott élt don Juan de Portugal özvegye is, dona Isabel Enriques, Montemor-o-Novo márkinéja és a kíséretében egy másik illusztris asszony: dona Briolanja Moniz, Kolumbusz Kristóf sógornője. Maga Magellán is kapcsolatban állt a Braganza-házzal: 1513-ban részt vett a don Jaime vezette nagy afrikai offenzívában, Azamor bevételében.⁵

4 Gil, 2009. 328–329.

5 Figyelemre méltó, s véleményem szerint nagy jelentőségű, hogy az Ana do Quintaltól származó beszámoló szerint 1534. július 9-én Lisszabonban az alábbi személyek jelennek meg tanúként: Nicolás de Haro, az Avis-rend lovagja, egyúttal Ana do Quintal keresztapja; Catalina Herrera, Nicolás de Haro felesége és Ana do Quintal keresztanyja; Pero Colaço, a braganzai herceg fegyverhordozója; Diego Moreira, don Luis infáns házána fegyverhordozója; Francisco Lopez, a braganzai herceg fegyverhordozója és végül Cristóbal de Magallanes királyi udvari nemes és lisszaboni kamarai írnok, Ana do Quintal unokaöccse. A beszámolóban található negyedik számú kérdéshez kapcsolódik a későbbiekben idézett magyarázat Martín de Magallanesről, akinek a tengerészhez fűződő rokoni kapcsolatát másutt tévesen kérdőjeleztem meg. Ami a téves feltételezést illeti, lásd: Gil, 2009. 280.

Don Álvaro de Portugal hű szolgálja volt egy másik portugál, Diego Barbosa. A granadai és navarrai háborúban nyújtott szolgálataiért a katolikus királyok 1491 körül a Szent Jakab Lovagrend komturjává nevezték ki. A maga részéről don Álvaro is elhalmozta szolgáját megtisztelő címekkel: 1503-tól egészen 1524-ben bekövetkezett haláláig Barbosa volt a sevillai királyi palota és hajókészítő üzem igazgatóhelyettese (az igazgató maga don Álvaro volt). Barbosa felesége Isabel Caldeira volt, Isabel Faleiro lánya, akinek vezetéknevéről Rui Faleiro, Magellán barátja és üzlettársa jut eszünkbe, akivel talán rokoni kapcsolatban is állt. Akárhogy is volt, Diego Barbosa járt Indiában 1501-ben, méghozzá egy olyan karavella fedélzetén, amelyet pártfogója, don Álvaro de Portugal állított ki. Ezen út előtt vagy után ismerkedhetett meg Portugáliában Magellánnal, akivel barátságot kötöttek.⁶

1517-ben Magellán örökre elhagyta hazáját. Nemes lévén, számos szolgálot vitt magával. Közülük kettőről ékesszólón megemlékezik a végrendeletében: első helyen apródjáról, Cristóbal Rebelóról, aki Magellánhoz hasonlóan Portóban született, és aki urához mindig híven, vele együtt lelte halálát Mactánban 1521. április 27-én. Másodsorban egy maláj rabszolgájáról, bizonyos Enriquéről, aki „szőke volt, huszonhat éves, és Malaca [a dokumentumban érthető elírásként „Malaga” szerepel] városában született”, akinek a tengerész tízezer maravédit tett félre végrendeletében, „mert keresztény, és mert imádkozni fog Istenhez a lelkemért”.⁷ (Nem sejtette Magellán, hogy végrendeletét meghazudtolva milyen komiszul fog majd rokona, Duarte Barbosa a rabszolgával bántani: a túlkapások Cebuban a tengerészek valóságos mészárlásához fognak vezetni.) A hazát cserélt kíséretében szerepelt még egy másik fekete rabszolga, Antonio, aki Ciudad Rodrigóba menekült 1519 első hónapjaiban, valamint egy szumátrai rabszolganő, akiről López de Gómara futó említést tesz, de egyéb információnk nincs róla.⁸

Mivel barátai voltak Andalúziában, érthető, hogy hazáját elhagyván Magellán Sevilla felé vette az irányt, és miután oda megérkezett, egyenesen Diego Barbosa házába ment. Hozzátehetjük, beilleszkedése a családba olyan tökéletesre sikerült, hogy három hónap sem telt el, és menyegző lett a dologból. Véget sem ért az 1517. esztendő, és Magellán feleségül vette a lovag lányát, Beatrizt, amikor még azt sem lehetett tudni, a király jóváhagyja-e szándékát. Pazar volt a hozomány: nem kevesebb, mint 600 ezer maravédi, aminek csak a felét fizették ki. A vőlegény sem fukarkodott, kétezer dukátot (750 ezer maravédit) ajánlott fel feleségének, de ebben az esetben sem történt meg a kifizetés, talán arra az alkalomra halasztották, amikor majd dicsőségesen hazatér a férj a Maluku-szigetéről. Legalább családon belül maradt a tartozás. Az esküvőt, ahogy azt az após rangja megkövetelte, a királyi palotában tartották, az ifjú pár pedig a palota egyik szárnyában lelt otthonra, ami éppenséggel nem utolsó szálláshely.⁹

6 Uo. 251–252., 272.

7 AGI, Patronato, 36, 2 f. 31v. Lásd: Gil, 2009. 285.

8 APS, V 1519, 2 [32–42] f. 299r. Lásd: Gil, 2009. 339.

9 APS, V 1519, (9126), f. 556r. Lásd: Gil, 2009. 271., 334.

Magellán útjának előkészítése

A mézeshetek sem vonták el Magellán figyelmét az ügytől, amiért Spanyolországba érkezett. Az 1503-ban Sevillában létrehozott Casa de la Contratación nevű intézmény feladata volt előkészíteni Magellán útját, ha megkapja a király jóváhagyását. Három királyi tisztviselő irányította ekkor a Casa de la Contratación: az agg cantábriai kanonok Sancho de Matienzo mint kincstárnok, aki hol a királyi könyvelés száraz számadatait ellenőrizte, hol a székesegyházban misézett kenetteljesen; a baszk Juan López de Recalde mint könyvelő, akiben nem nagyon lehetett megbízni; és az ugyancsak kétes hírű burgosi Juan de Aranda mint factor.¹⁰

Ez utóbbi személy tanúsította a legtöbb érdeklődést a portugál tervei iránt, és levelet írt Diego de Harónak és Diego de Covarrubiasnak, hogy többet megtudjon a felfedezőjelölről, aki, érthető módon, húzódozott attól, hogy a királyon kívül bárkit is beavasson terveibe. Amikor Haro és Covarrubias igazolták, hogy Magellán komolyan veendő ember, Aranda tüstént írt a spanyol főkancellárnak, a flamand Jean le Sauvage-nak, hogy beszámoljon a portugál érkezéséről és a haszonról, amit I. Károlynak hajthat.¹¹

Másfél hónappal Magellán után Rui Faleiro is megjelent Sevillában. Faleiro, aki már nem volt teljesen beszámítható, nagyon rossz néven vette, hogy barátja beszélt Arandával, és személyes sértésnek vette Magellán addigi lépéseit. Teljes lett volna a szakítás, ha nem csillapította volna Faleiro haragját és nem közvetített volna kettejük között két közös barát: Diego Barbosa és az egyetemi végzettségű Rui Lopes, don Jorge de Portugal házvezetője, aki művelt ember és a csillagászat rajongója volt. Új megegyezés született, miszerint Magellán és Faleiro azonos jogokkal rendelkeznek, és ha bármelyikük vissza szeretne térni hazájába, hat órával előtte köteles tájékoztatni erről társát, anélkül, hogy ez hátrányára válna. Miután elült a vihar, a két társ elhatározta, a király elé viszik ügyüket.¹²

Megérett a pillanat. 1517. november 18-án megérkezett Valladolidba az új uralkodó, I. Károly, hogy letegye a királyi esküt. Mindenki, aki számított, nemes és képviselő a városba sereglett, hogy elnyerje az uralkodó kegyét és megújítsa címét. Az első érkezők között volt don Jorge de Portugal. Magellán és Faleiro sokkal később keltek útra, 1518. január 20-án. A szálakat ravaszul szövő Juan de Aranda erősködött, hogy a két portugál vele együtt utazzon. Ők azonban bizalmatlanok voltak, és inkább Arcos hercegnőjének kíséretéhez csatlakoztak, amely Escalona felé vette az irányt. Aranda viszont a Plata felé vezető utat választotta.¹³

Alig hagyta el Aranda Sevillát, meghozták Sauvage választát. A főkancellár tudatta, hogy örül Magellán érkezésének, és azt javasolja, hogy mind Magellán, mind Aranda jöjjenek a királyi udvarba, hogy megvitathassák a felfedezést. A fac-

¹⁰ Gil, 2009. 252–253.

¹¹ Uo. 252.

¹² Uo. 253.

¹³ Uo.

tor értesítette a portugálokat, és megüzente nekik, hogy Medina del Campóban bevárja őket.¹⁴

A városban meg is történt a találkozó. A factor saját szállásán kvártélyozta be az utazókat, és ellátta őket minden jóval. Medinától Valladolidig Aranda és vendégei a legnagyobb barátságban utaztak. Már Puente del Duero közelében tartott a kompánia, mely előre örült a vállalkozás várható sikerének, amikor a factor előhozakodott a farbával, és előadta a portugáloknak igényeit: „Panaszra nem lesz okotok amiatt, amit a főkancellárnak írtam, sőt épp amiatt, meg amit majd Őfelségének mondani fogok Portugáliából hozott tervetekről, részesedéssel tartoztok nekem a javakból, amikre majd Isten segedelmével szert tesztek.”¹⁵ Erre parázs vita keveredett. Aranda a kapitányok által jelentett nyereség nyolcadára tartott igényt, Magellán csak egytizedet akart neki adni, Faleiro pedig semmit. Végül Magellán és Faleiro megegyeztek abban, hogy nyereségük tizedét juttatják Arandának. Ezt az egyenlőtlen megállapodást ratifikálták jegyző előtt Valladolidban 1518. február 23-án.

Mindeközben szédítő sebességgel követték egymást az események. Sauvage főkancellár, Adriano de Utrecht érsek és don Juan de Fonseca – aki mai fogalmaink szerint a katolikus királyok tengeren túli ügyekkel megbízott minisztere lett volna, ha létezett volna ez a cím – audienciát engedélyeztek a tengerészeknek Valladolidban. Azonnal beindult a gépezet, mivel a burgosi tőke Haro vezényletével beállt a vállalkozás mögé, és vállalta annak saját pénzből való finanszírozását arra az esetre, ha a király nem vállalná a kockázatot és a flotta kiállításának költségeit. Ennek köszönhetően Magellán és Faleiro előnyösebb helyzetből tárgyalhattak a király képviselőivel, aki magánbefektetők kizárásával kizárólagos haszonra akart szert tenni az üzletből. Végül azonban a királyi kincstár szűkössége miatt – sokba került ugyanis a császári korona a spanyoloknak – Cristóbal de Haro és üzlettársai állták a hiányzó részt 1 616 781 maravédi értékben, amit az árucseréhez szükséges cikkek megvásárlására ajánlottak fel.¹⁶

Az uralkodónak benyújtott memorandumban, amit a számító Aranda saját kezűleg írt meg, a portugálok egyebek között a következőket kérték: a felfedezett területek kormányzását maguk, illetve örököseik számára; az ezeken megtermelendő javak huszadát; két sziget kiválasztásának jogát saját birtoklás céljára azzal az egyedüli kitéttel, hogy tizedet – nem pedig ötödöt – fizetnek a királynak; végezetül pedig az első út nyereségének ötödét.¹⁷ Nem túl hosszú, ám annál intenzívebb alkudozás után az uralkodó csaknem maradéktalanul jóváhagyta ezeket a kéréseket. A sevillai portugál kolónia és a burgosi tőke együttes kiállása valóságos csodát művelt: Magellánnak és Faleirónak sikerült egy hónap alatt elérni azt, ami Kolumbusznak hét évébe tellett. Olyan tükör volt ez, amelyben szívesen csodálta magát a portugál tengerész.

14 Uo.

15 AGI, Patronato, 34, 3 f. 19r. Lásd: Gil, 2009. 253., 329.

16 A magyar fordításban: Maximilianus Transylvanus, 1968. 338. Spanyol kiadás: Maximiliano Transilvano, 1837. Vö. Gil, 2009. 266., 329.; Rákóczi, 2021.

17 Gil, 2009. 253.

Ebből az emlékezetes hónapból datálódik az egyetlen Magellánról szóló személyleírás, melyről tudomásunk van: „Lévén alacsony növésű, megjelenése nem ígért sokat és nem volt valami tekintélyt parancsoló”, még ha „titokzatosnak és merésznek tűnt is”. Ilyen szavakkal ábrázolta Magellánt Bartolomé de las Casas barát, amikor 1519-ben Valladolidban megismerte.¹⁸

Magellán jelenléte a spanyol udvarban felettébb aggasztotta a portugál uralkodót, és minden módon megpróbált gáncsot vetni, hogy tervének feladására bírja. I. Mánuel diplomáciája nagy győzelmet könyvelhetett el 1514-ben, amikor sikerült meghíúsítania Juan Díaz de Solís útját, amely portugál felségvizeken haladt volna. Viszont a spanyol korona hamar felmérte, hogy sem a dél-amerikai tenger-szoros keresése, sem a Csendes-óceán átszelése nem ütközik a tordesillasi szerződésbe. Így valósulhatott meg végül Solís hajóútja, és így nyert jóváhagyást annak logikus folytatása: Magellán terve. A végleges szerződés aláírására 1518. március 22-én került sor. Ennek első záradékában a király nagyon világosan lefekteti a jogokat, amelyek a flotta elindítására feljogosítják, nyomatékosítja, hogy a körbehajózás az ő birtokában lévő féltekén fog végbemenni: Magellán és Faleiro ajánlata értelmében „olyan területeken fognak értékes fűszerekben és más egyebekben gazdag szárazföldeket és szigeteket felfedezni, melyek a demarkációs vonaltól felénk esnek és az óceántengerből hozzánk tartozó részen található”.¹⁹

Szokták mondani, hogy az árulásért az ember az életével fizet. Noha a portugál féltette az életét Valladolidban, tény, hogy nem kíséreltek meg portugál bérgyilkosok az életére törni. Az is igaz viszont, hogy I. Mánuel több követe is megpróbálta őt eltántorítani a terv megvalósításától: Álvaro da Costa nagykövet is 1518-ban, amikor Magellán épp az udvarban tartózkodott, és Sebastián Álvares is 1519-ben, ezúttal már Sevillában, megpróbálta meggyőzni Magellánt, hogy ne fordítson hátat természetes királyának. Mindhiába. Abban az időben nem létezett a haza fogalma. Az alattvalókat uralkodójukhoz kölcsönös egyezmény kötötte, ami felbontható volt, ha a király nem tartotta be az alattvaló iránti kötelezettségeit – ez esetben az alattvalók „denaturálhatták”, azaz „megszakíthatták a kötelékeket, melyek természetes urukhoz kötötték őket”.²⁰ Ez volt az a súlyos lépés, amit Magellán megtett, márpedig egy becsületes ember nem tehetett meg nem törtéنتé döntését, különösen ha olyan nyira el volt kötelezve, mint amennyire ő elkötelezte magát I. Károlynak, aki legnagyobb öröme felvette őt és Faleirót a Szent Jakab Lovagrendbe, mely a legnagyobb presztízsű volt az összes spanyol lovagrend között. Így aztán a portugál állta a szavát, és mindig hű maradt a spanyol uralkodóhoz, mely hűségére, véleménye szerint, a szűkkeblű I. Mánuel érdemtelenné vált. Ahogy 1518. október 24-én I. Károly-

18 Casas, 1876. vol. II. 101. Vö. Gil, 2009. 252.

19 A szerződés szövegének levéltári helye: AGI, Patronato, 1, N. 6, R. 2. Lásd: <http://pares.mcu.es/Pares-Busquedas20/catalogo/show/121027?nm>. Újabb kiadása: *Tratado de Tordesillas*, 1985.

20 Szülőföldjével való végleges szakításának jelképes bizonyítéka, hogy kiköti a végrendeletében: elsőszülöttjének csak akkor van joga az örökségére, ha a Magallanes nevet s az ő címerét viseli, Spanyolországban él és házasodik meg. A végrendeletet a tanulmány végén közöljük.

nak megírta, kész volt őt „személyemmel, tetteimmel és életemmel szolgálni (...), és többre tartom saját szavam, mint a portugáloktól kapott ígéreteket”.²¹

A bizonyosan Magellán instrukciói szerint lefektetett szerződés értelmében a flottának öt hajót kellett számlálnia: két 120 tonnásat, két 80 tonnásat és egy 60 tonnásat, mindegyik tüzérségi fegyverzettel és rézből készült tűzhellyel felszerelve.²² A legénység számát 235 főben véglegesítették. A hajók kiállítását és felszerelését a Casa de la Contratación tisztjeire bízta.²³ Matienzo és még inkább Recalde neheztelve szemlélték, hogyan bontakozik ki és vezet eredményre a megállapodás, amelyben nekik, Arandával ellentétben, semmilyen szerep nem jutott. Bizonyos értelemben igazuk is volt.

Sevillába visszatérve Magellán és – bár kisebb mértékben – Faleiro teljes elánnal belevetették magukat a fűszer-szigeteki út előkészítésének komplikált műveletébe, úgy, hogy közben meg kellett küzdeniük Recalde könyvelő rosszindulatával, aki egyszerre volt ellensége kollégájának, Arandának, és titkon az expedíciónak is. A két kapitány, aki havi 50 ezer maravédis fizetést vett fel, azt szerette volna, ha a hajók, a legénység és a teljes felszerelés 1518. augusztus 25-re készen áll.²⁴ Hamar be kellett azonban látniuk, hogy ez túl rövid határidő. Végül egy évvel több időre volt szükség ahhoz, hogy a flotta teljesen menetkész legyen.

Éppenséggel az sem könnyítette meg az előkészületeket, hogy Magellán külföldi volt, épp ellenkezőleg. 1518. szeptember 24-én azt jelentették a királyi tisztviselők, hogy Magellán perpatvarba keveredett a helyiekkel: „A minap nekimentek Magellánnak Coriában” – írták a királynak.²⁵ Ezt az incidenst, melynek okát és kimenetelét nem ismerjük, egy sokkal zajosabb veszekedés követte október 24-én. Ez viszont már nem egy faluban esett meg, hanem magában Sevillában. Arról volt szó, hogy szárazra futtatják a vezérhajót, a Trinidadot, hogy elvégezzék a hajóteszten a külső szigetelési munkákat. Mivel a dagály hajnalban kezdődött, Magellán igen korán kelt, hajnali háromkor, és utasítást adott, hogy húzzanak fel négy zászlót az ő címerével, de elkerülte a figyelmét, hogy a királyi címeres zászlókat még nem húzták fel. Az összeverődött kíváncsiskodók egyikének szemet szúrtak a kapitány lobogó zászlai az öt pajzzsal, amit a portugál király címerének vélt, és a körülötte állókat is felhergelte téveszméjével. Nyomban kitört a lázongás. A kikötőparancsnok arra heccelte a tömeget, hogy tépjék szét a zászlókat, és bármennyire erősködött is a portugál, hogy félreértésről van szó, rá sem hederített, sőt maga szaggatta volna szét a zászlókat, ha meg nem akadályozza ebben Matienzo kanonok, aki

21 Gil, 2009. 274.

22 Egy korabeli tonel 5/6 metrikus tonnának felel meg, azaz a 120 tonnás hajó a mai metrikus mérték szerint 100 tonnás – a fordító jegyzete.

23 AGI, Patronato, 35, 5. Lásd: Gil, 2009. 332.

24 Magellánt 10, rokonsági körébe tartozó portugál, fél tucat szolgálója és még egyszer ennyi, összesen 32 portugál kísérte az utazása során. Castro–Hamon–Thomaz, 2007. vol. I. 237. A felszereléshez lásd: Gil, 2009. 260., 263–264.

25 Maximilianus Transylvanus is „a két nép közötti hagyományos ellenségeskedést” jelöli meg a később, a hajóúton kirobbant lázadás okaként is. (Lásd a magyar kiadásban: Maximilianus Transylvanus, 1968. 343.) Másrészt Magellánra egy másik portugál is leselkedett, jelesül portugál ügynökök, akik az életére törtek. Vö. Gil, 2009. 256. különböző portugál krónikákra alapozza állítását.

szerencsére épp ott volt. A méltatlankodókhoz csatlakozott nagy hévvel Fernando Suárez de Alcázar altengernagy, aki Gonzalo Fernández de Córdoba alatt tüntette ki magát az itáliai háborúkban, s aki megpróbálta elfogatni a portugált és lefegyverezte a Trinidad legénységét. Többen kardot rántottak, még Matienzo feje felett is villogott a penge, Juan Rodríguez de Mafra kormányost pedig kézen szúrta valaki. A kanonok a polgármester-helyettestől és Medina Sidonia polgármesterétől is segítséget kért, de kérése süket fülekre talált. A heves vita valószínűleg csak Matienzo jelenlétének és esdeklésének, valamint a portugál hidegvérének köszönhetően nem fajult el.²⁶

Magellán még aznap tollat ragadt, hogy beszámoljon a történekről és panaszt tegyen a királynál. Ez az egyetlen levél, ami fennmaradt a tengerésztől, akit nagyon rosszul érintett, hogy a portugál király egyik lovagja is szemtanúja volt a sérelmének. A kötelező protokolláris elköszönést követő záró sorai egész meghatóak: „És mivel még nem tudok kasztíliai nyelven oly tökéletesen írni, ahogy az illik, esedezem Fenségedhez, nézze el nekem, hogy nem saját kezűleg írtam.”²⁷ Látszik, a tengerész szeretett volna mihamarabb kasztíliaivá válni, ezzel is Kolumbuszhoz mérve magát, aki miután tengernagy és alkirály lett, nem írt többé olaszul.

A király válasza megnyugtató volt. 1519. november 11-én levelet küldött Magellánnak, Matienzónak, a sevillai polgármesternek és a városi tanácsnak, amelyben Magellánt vigasztalta, Matienzót dicsérte fellépéséért, a városi hatóságoktól pedig megkövetelte, hogy tartsanak rendet az utcán, és adják meg a legnagyobb tiszteletet kapitányának, akit sértés ért, holott joggal számíthatott volna az egész lakosság támogatására.²⁸

Hatalmas öröm feledtette ezeket a bosszúságokat: 1519 elején Beatriz fiúgyermekkel ajándékozta meg a főkapitányt. A kicsit a flotta egyik tengerésze, a görög Nicolás de Nápoles szokta a karjában vinni, ha a palotába ment valami üzenettel. A tengerész az újszülöttnak, hagyománytisztelő módon, apai nagyapjának a nevét adta: Rodrigo lett. Magellán, aki jövődő dicsőségeket remélt, megigényelte és meg is kapta a királytól fia számára a majorátust.

A király parancsa

1519-ben Magellán és Faleiro főkapitányoknak fel kellett hagyni a sevillai előkészületekkel, hogy ismét találkozzanak I. Károlyval, aki Németországba tartván megállt Barcelonában, hogy összehívja az Aranygyapjas Rendet. 1519. május 8-án átadta a király a főkapitányoknak az utasításokat, amelyeket be kellett tartaniuk az út alatt. Az első fejezet kategorikus: „A legfőbb dolog, amit nektek parancsba adunk, és amivel benneteket megbízunk, az, hogy semmi szín alatt fel ne fedeztetek vagy akár csak érintsetek olyat, ami őfelsége Portugália királyának érdekszférájába tartozik,

²⁶ Garcia, 2007. 20–21.

²⁷ Gil, 2009. 262.

²⁸ Uo.

mert ő nekem hón szeretett bátyám s fivérem [tény, hogy I. Mánuel I. Károly nővérét, Ausztriai Leonort vette feleségül], s neki kárt ne okozzatok, mert úgy kívánom, hogy mindaz, ami a Kasztíliai és a Portugál Korona között szerződésben megkötöttet, mindörökké betartassék.”²⁹ Megerősítést nyert következőképpen, hogy a Maluku-szigetek spanyol felségterület, és az utazás nem ütközik a tordesillasi szerződésbe.

Magellán és Faleiro kötelessége volt átadni a hajók kapitányainak az elkészült térképeket (minden bizonnyal Pedro Reinel és fia, Jorge Reinel, valamint Nuño García de Toreno térképeit), és megjelölni számukra a követendő útvonalat; „ha egyik hajó üdvözlí a másikat, a kapitányoknak” kötelessége utasítani „a kormányosokat”, hogy tájékoztassa „egyik a másikat arról, hol vannak, úgy magasságilag, mint pontok szerint” (3. fejezet). Ha új földre érkeznek, „kimentek a szárazföldre”, szól a király utasítása, „és elhelyezitek a címeroszlopunkat, hacsak nem őfelsége Portugália királya felségterületére esik (...), és rögzítettetek az őrnökkel az elhelyezkedést (...), mind földrajzi szélesség, mind hosszúság szerint” (7. fejezet). Volt egy kulcspont, amire nagy figyelmet kellett fordítani, és amit bizonyára a portugálok javasoltak: „Megnézni, hány ponton kell part menti telepet létesíteni a hajózás biztosítása és a szárazföldi védekezés érdekében” (26. fejezet).

A király kifejezetten ragaszkodott ahhoz, hogy békére törekedjenek a felfedezett országok királyaival: „Ha közülük valaki a tieitek közül valakit valamely módon megsért, ne bántsa őt a tieitek közül senki” (8. fejezet); „És ha (...) megérkeztek az országba vagy a szigetekre, ahol a fűszerek teremnek, kössetek békeszerződést az országnak király urával belátásotok szerint úgy, hogy az nekünk jó szolgálatot tegyen és hasznot hajtson” (12. fejezet); „Amikor olyan kikötőbe értek, ahonnan azok a bennszülöttek származnak, küldjeteik közülük egyet a szárazföldre, hogy értékre adják azon ország királyának és kormányzójának, miképpen érkeztetek (...) békét és üzletet kötni velük” (18. fejezet). Ugyanakkor a szegfűszeggel való kereskedelmet kizárólagossá kellett tenni: a kapitányok dolga volt felszólítani az urakat, akik a Maluku-szigetekkel kereskedtek, hogy „ne jöjjenek többé erre a vidékre üzletelni” (15. fejezet). A többi fejezet már technikai kérdéseket tárgyalt: hogy halmozzanak fel elegendő élelmiszerkészletet; hogy a hajók ne legyenek túlterhelve; hogy egy hajón égjen éjjel a fáklya stb.

Hosszúra nyúlt barcelonai tartózkodása alatt a két főkapitány perbe keveredett. Recalde könyvelő, miután tudomást szerzett Arandának a portugálokkal folytatott piszkos üzelméről, beárulta őt a királynál, aki felháborodásában vizsgálatot rendelt el az ügyben, és 1518. október 18-án megbízta a jogvégzett Juan Fernández de la Gamát az érintett felek kihallgatásával. Következő lépésként november 6-án megtörtént Magellán, Faleiro és Aranda meghallgatása a sevillai királyi palotában a perben kinevezett bíró előtt. Vallomásukban a portugálok hivatkoztak a burgosival ápolt baráti viszonyra, és elismerték, hogy üzleti megállapodást kötöttek vele. Mire a sarokba szorított factor védekezőképpen úgy állította be ténykedését a Királyi Tanács előtt, mintha mindvégig a király érdekeit tartotta volna szem előtt a sajátja

29 A házassági szerződést 1518. július 18-án kötötték meg, ezért különösen fontos volt a fentiek betartása. Lásd: Gil, 2009. 330.

helyett, és bizonyosággal azt hozta fel: neki köszönhető, hogy a portugálok beérték a Fűszer-szigetek jövedelmének huszadával a tized helyett, amit eredetileg kérni szándékoztak.³⁰ Az igazságszolgáltatás tette dolgát. 1519. április 29-én Magellán – afféle szent úriemberként – Barcelonában tanúvallomást tett, és megerősítette, hogy valóban Aranda beszélte le őket a tized kéréséről, ami a factor elbeszélése szerint több millió maravéditől fosztotta volna meg a királyi kincstárt.³¹ De hagyjuk magára Arandát a problémáival, és térjünk vissza történetünkhöz.

Hajók és legénység

Itt az ideje, hogy egy pillantást vessünk a legénység tagjaira. Mivel a vállalkozás királyi kezdeményezés volt, a kormányosok tisztét királyi alkalmazásban álló kormányosok töltötték be, akik fix fizetést kaptak a koronától, és akik a következők voltak: Esteban Gomes (Trinidad), Vasco Gallego (Victoria), Andrés de San Martín és Juan Rodríguez de Mafra (mindketten a San Antonión), Juan Rodríguez Serrano (Santiago) és Juan Lopes Carvalho (Concepción). De a kormányosok is okoztak fejfájást: vagy a fizetésbe kötöttek bele (Carvalho havi háromezer maravédivel többet keresett, mint Serrano, San Martín, Mafra és Gallego, amíg a király el nem rendelte a fizetések kiegyenlítését), vagy kedvük nem volt dolgozni. Annyira nem akartak menni, hogy 1519. április 15-én az uralkodó írásban volt kénytelen a Casa de la Contratación tisztviselőit utasítani, hogy „a törvény szigorával” kötelezzék az úton való szolgálatra azokat a bizonyos kivételezetteket, akiknek évi húszezer maravédi fizetést utalt ki a királyi kincstár.³² Nem ők voltak az egyedüli kormányosok, akik közreműködtek: ott voltak még a révkalauzok, akiknek az volt a feladatuk, hogy Seviléből a folyón a sanlúcari torkolatig kormányozzák a hajókat; és azok, akiknek Sanlúcartól a nyílt tengerig kellett kormányozni; az első 3650 maravédi fizetést kaptak, az utóbbiak 1895 maravédit.³³

Az uralkodó fenntartotta magának a jogot, hogy a bizalmi állásokra maga válassza ki az embereket. Sajnos csak a következő kinevezések maradtak fenn: a San Antonio kapitánya Juan de Cartagena; a negyedik hajó kapitánya Gaspar de Quesada; a főfelügyelő Gonzalo Gomez de Espinosa; a kincstárnok Luis de Mendoza és a könyvelő Antonio de Coca.³⁴ Jerónimo Guerrát, mivel „alkalmas és rátermett ember, aki tapasztalt tengeri dolgokban, és hasznos, ha részt vesz ebben az expedícióban” évi harmincezer maravédis fizetésért szerződtek.³⁵

Tiszteket láthatólag nem volt nehéz találni. Antón de Salamón és Juan Bautista, a Victoria, illetve a Trinidad fedélzetmesterei, már 1518 szeptemberében, illetve októberében rendelkezésre álltak (2. kép). Juan de Elorriaga, Juan Sebastián

30 Gil, 2009. 253.

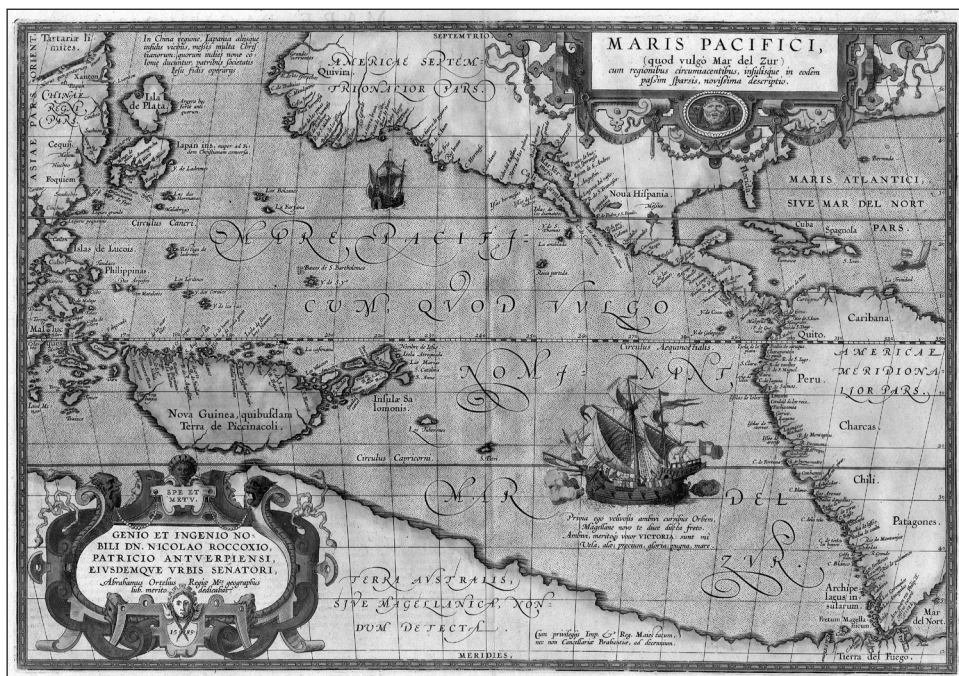
31 Uo.

32 AGI, Contratación, 5090, libro IV, f. 14v. Lásd: Gil, 2009. 263., 276.

33 AGI, Patronato, 34, 10, f. 1r. Lásd: Gil, 2009. 332.

34 Gil, 2009. 276.

35 AGI, Contratación, 3255, f. 80v. Lásd: Gil, 2009.

2. kép. A Victoria Abraham Ortelius Csendes-óceánt ábrázoló térképén, 1589

de Elcano és Baltasar Palla, a San Antonio, a Concepción és a Santiago hajómesterei már később csatlakoztak.³⁶

Egy orvos sem jelentkezett az expedícióra, így végül csak Juan de Morales sebészre és Pedro de Olaberrieta, valamint Hernando de Bustamante borbélyokra számíthattak. Az egyház emberei sem tanúsítottak nagy lelkesedést a vállalkozás iránt, csak két pap utazott: Pedro de Valderrama és Pero Sánchez de la Reina. A tüzérek egytől egyig külföldiek voltak: hét francia, egy angol, három német és két flamand.

Magellán előrelátó módon számos tolmácsot vitt magával. Először saját szolgáját kell megemlítenünk, Enrique de Malacát, de ott volt Antonio Fernandes is, ayamontei lakos; Antón de Goa, Montemayor márkinéjának a cselédje és talán Andrés de la Cruz, a kikeresztelkedett gazdag kereskedő Juan Fernández Enero cselédje. Tidore szigetén „tolmácsként szolgált a kormányos Juan Caravalló”, mivel „értett valamennyit az ország nyelvén”.³⁷

A főkapitány számos rokont is vitt magával. Egyikük volt Martín de Magallanes, Antón Martins lisszaboni gyámhatósági bíró és Ana do Quintal (vagy Magallanes) fia, aki „elhajózott a flottával, mely flottának az ő nagybátyja, Fernando de Magalhães volt a kapitánya, az indiai Maluku felé, a Comçiçam nevű hajó utasa-

36 Uo.

37 AGI, Indiferente, 1528, 1 f. 4v. Lásd: Gil, 2009. 277.

1. táblázat. A tisztek és a legénység fizetése

Beosztás	Összeg
Hajómesterek	3000 maravédi
Szigetelők	5 dukát (1875 maravédi)
Matrózok	1200 maravédi
Matrózinasok	800 maravédi
Apródok	500 maravédi

2. táblázat. Hazavihető árumennyiség

Beosztás	Mennyiség		
	Quintal kajütben	Quintal fedélközben	Láda
Magellán és Rui Faleiro	60	fejenként 20	4
A másik három kapitány	40	10	3
Hajómesterek és kormányosok	12	1	1
Fedélzetmesterek	8	1	1
Matrózok	–	1 quintalada	két főre 1
Matrózinasok	–	1,5 quintal	két főre 1
Apródok	–	3 arroba	három főre 1

ként”, és a Victoria fedélzetén vesztette életét 1522. július 26-án.³⁸ Nem hajózott el viszont a végén Magellán testvére, Diego de Sousa, aki bár végül elállt az utazástól, az élelmiszer-készletezésnél még közreműködött.³⁹

A tengerészek toborzása már nehezebb feladatnak bizonyult. Kevés tengeri medve mutatkozott hajlandónak, hogy elszegődjön egy olyan expedícióra, amelynek időtartama bizonytalan volt, és tele volt kockázattal és veszéllyel. Magellán külföldi származása is taszított egyeseket, akik megmondták: „mivel portugál a kapitány, inkább nem mennek”.⁴⁰ A toborzás során megpróbálták nagyon magas fizetések ígéretével lelkesíteni a jelentkezőket. Az 1. táblázatban láthatók a fizetések, melyeket a tisztek és a legénység részére meghatároztak. A fizetéshez még hozzájöttek egyéb ösztönző fizetségek: megállapították például, hogy mekkora súlyú árut vihetnek magukkal haza a legénység tagjai a hajón. A fennmaradt adatok a 2. táblázatban láthatók.⁴¹

Vajmi kevés eredménye volt a hízelgésnek és ígéreteknek. Húsznapnyi toborzás alatt egyetlen ember sem jelentkezett Sevillában. Elérkezett 1519 júniusa, és

38 AGI, Patronato, 34, 4 f. 3v. Lásd: Gil, 2009. 280.

39 Gil, 2009. 279., 338.

40 AGI Patronato, 34, 8 n° 2, f. 1r. E dokumentum szerint, noha Málagaiban is, Cádizban is közhírré tették a királyi fizetéseket, Magellán kénytelen volt külföldi legénységet is felfogadni.

41 A tengerészek fizetségekppen gyarmati árut vihetnek magukkal haza, amit aztán értékesíthettek. Ez jellemzően fűszer volt és quintalban (mázsa) mérték. 1 quintal = körülbelül 46–50 kilogramm, átlagosan 48 kilogramm. 1 quintalada = 4 quintal (általában egy zsákban), azaz közel 200 kilogramm. 1 arroba = ¼ quintal, azaz átlagosan körülbelül 12 kilogramm – a fordító jegyzete.

legénység híján Magellán kénytelen volt a Sevilla környékén található kikötőkbe – Huelvába, Cádizba és Málagaiba – is toborzókat küldeni. Végül arra kényszerült, hogy külföldiekkel töltsen fel az összes állást. A Casa de la Contratación tisztviselői felbőszültek ezen, és tiltakoztak a királynál, aki 1519. július 26-án kelt levelében próbálta csillapítani a kedélyeket. Elrendelte, hogy Rui Faleirót cseréljék le Juan de Cartagenára; hogy a raktárosok kinevezése maradjon a Casa de la Contratación hatáskörében; hogy maradjanak meg tisztükben a Magellán által kiválasztott írnokok, amennyiben ezek királyságának alattvalói; és hogy tekintettel a sok kellemetlenségre, amit a fedélzetre felvett portugálok nagy száma okozhat, a kapitányok ne vigyenek magukkal négynél vagy ötnél több portugált; aki ezen felül van, meneszteni kell.⁴²

Ezt a pillanatot használta ki ügyesen Sebastián Álvares, I. Mánuel andalúziai képviselőjének vezetője, hogy még egyszer utoljára megpróbálja Magellánt eltántorítani. Értésére adta, hogy I. Károly új utasításokat készül kiadni, melyek sértik a Valladolidban és Barcelonában lefektetett egyezményt; és hogy jókedvre derítse, felajánlotta neki, hogy visszatérhet a portugál király szolgálatába.⁴³ A portugál nemmes azonban hajthatatlan maradt.

Kevéssel ezt követően Matienzo és Recalde magához rendelte Magellánt, hogy megosszák vele a kapott új utasításokat.⁴⁴ Magellán válasza kemény volt és határozott. Elismerte, hogy kinevezett két portugált raktárosnak, de nem volt hajlandó meneszteni őket egészen addig, amíg engedelmeskednek neki. Ha nem spanyol matrózokat vett fel, az azért volt, mert spanyolok nem jelentkeztek; a hajómesterek választották ki a legénység tagjait; ő hajlandó elküldeni a külföldieket abban az esetben, ha a királyi hivatalnokok találnak másokat a helyükre. Ami a portugálok számát illeti, kijelentette: ő kínosan ügyelt a barcelonai egyezmény betartására, egyéb utasításnak nem hajlandó engedelmeskedni. Ami a cselédeit illeti, barátként és személyes testőrként van rájuk szüksége; amennyiben a király hivatalnokai nem fogadják el őket, maga mond le pozíciójáról.⁴⁵ Egyértelmű ultimátum. Másrészről viszont szavai, melyeket főkapitányként Rui Faleiróhoz intézett, a neki ígért poszt azonnali átadását követelve, azt jelzik, hogy barátságuk javíthatatlanul tönkrement.

Az utolsó királyi követelést, miszerint a portugál matrózinasok száma nem haladhatja meg a tizenkettőt, sem tartották be maradéktalanul. Kilenc inast valóban elküldtek (Juan del Puerto, Domingo de Matosinhos, Juan Gallego, Juan de Muros, Antonio Portugués, Álvaro Hernández, Antón del Alcázar, Diego de Tavira és Juan

42 AGI, Contratación, 5090 libro IV, f. 36r., 37r. Cartagena kinevezése 1519. március 30-án történt. Az expedíció felszerelése idején a labilis lelkületű Rui Faleirónak, a „tudomány emberének” az elméje teljesen elborult. Az, hogy a kozmográfus nem hajózhat a király utasítására, valóban a fenti dátumhoz köthető. Lásd: Gil, 2009. 269.

43 Uo. 268–269.

44 AGI, Contaduría, 425, libro I, f. 48r., libro II, f. 12r. A király 10 portugál behajózását tette lehetővé neki. Lásd: Gil, 2009. 282.

45 AGI, Patronato, 34, 8 n° 2, f. 1v. Szó szerint: „akkor inkább ő sem száll fel a hajóra”. Gil, 2009. 279.

3. táblázat. A hajók személyzetének létszáma

Hajó	Személyek száma (fő)
Trinidad	62
San Antonio	57
Concepción	44
Victoria	45
Santiago	31
Összesen	239

Gómez); de három embernek sikerült gúnyt űzni a királyi tilalomból (Luis Alonso de Goes, Antonio Hernández és Gonzalo Hernández).⁴⁶

Magellán, hogy fedezze magát, 1519. augusztus 9-én írt egy tájékoztatót „a kiválasztás okairól, ami a nevezett flottára szerződtetett legénységet illeti”, amelyben a külföldiek magas számát a már korábban említett körülményre vezeti vissza: „Miután kudarcot vallott a szándék, hogy helyiekkel töltsük fel a legénységet, egy-némely külhoni is felvétetett matrózinásnak, úgy görögök, mint velenceiek, és genovaiak, és szicíliaiak, és franciák meg portugálok.”⁴⁷ Mások esküvel vallották elfogulatlanságukat a főkapitányt illetően, ilyen volt a négy hajómester (Juan Bautista, Antón de Salamón, Baltasar Palla és Juan Sebastián de Elcano) és a királybíró Gonzalo Gómez de Espinosa.⁴⁸

Végül nagy nehézségek árán, de összeállt a végleges személyzet. Az egyik hivatalos lista összegzi, hogy melyik hajón hány ember volt (3. táblázat).⁴⁹

Jocelyne Hamon és Xavier de Castro számításai szerint 237 ember vett részt Magellán útján, akiknek származási megoszlása az alábbiak szerint alakult.⁵⁰

46 Valószínűleg a hajóra végül fel sem szállhatott Rui Faleiro közvetlen szolgálószemélyzetének a „kontójára” emelkedhetett meg ez a szám. Lásd: Gil, 2009. 279.

47 Magellán ténylegesen jobban bízott a portugálokban, mint a spanyol és itáliai legénységben: egyszerűen jobb tengerészeknek tartotta őket. Volt azonban olyan is, hogy az „igazság pillanatában” – hasonlóan a többiekhez – még a portugál hajósoknak is „megremegett a lába”. Ilyen volt a Trinidadra szerződtetett António Yáñez és Juanote esete, akik hajómesterként, illetve fedélmesterként szerződtek el az útra 1518 decemberében, 1519. március 12-én mégis jobbnak látták, ha elköszönnék. AGI Contratación, 3255, f. 62v. Lásd: Gil, 2009. 276.

48 Gil, 2009. 276.

49 AGI, Patronato, 34. „Relación del coste que tuvo la armada de Magallanes” (A Magellán-ármádia költség-beszámolója). Kiadta: Medina, 1888. vol. I. 137.

50 „Számításaink alapja a spanyol korona és a Casa de la Contratación levéltáraiból származó források, a Victoria és a Trinidad elhalálozási listái, a kihallgatásokon közöltek, a túlélők által kapott és nekik írt levelek, valamint olyan későbbi számítószéki és ügyészségi levéltári anyagok, amelyek az expedícióval kapcsolatban később keletkeztek. Így jutottunk a Pigafetta által említett 237 személy azonosításához, akik behajóztak Sanlúcar de Barramedában 1519 szeptemberében.” Castro–Hamon–Thomaz, 2007. 477–478. (Annexes, Les équipages.) A szerzők megjegyzik, hogy számos nehézséget okoz az azonosnevűség, az egymástól eltérő nevek használata ugyanazon személy esetében a különböző forrásokban. A nyomtatott krónikák és relációk a „nagyjából 250”, a „valamivel több mint 230” főt jelölnek meg, a megadott létszám a királyi tisztviselők és az önkéntes csatlakozók beszámításától is függ. A modern szakirodalomban sem értenek egyet a számokat illetően az egyes szerzők, ebből következőleg a reálisnak feltüntetett számok nagyon is eltérőek.

4. táblázat. A hajók nagysága és értéke

Hajó	Tonna ⁵¹	Költség maravédiben
Trinidad	110	270 000
San Antonio	120	330 000
Concepción	90	228 750
Victoria	85	300 000
Santiago	75	187 500

Spanyol 139: 64 andalúz, 29 baszk, 16 kasztíliai, 7 gallego, 5 asztúriai, 3 navarrai, 2 extremadúrai, 1 murciai, 11 aragón és 11 tisztázatlan eredetű. Külföldi 98: 31 portugál, 26 olasz, 19 francia, 9 görög, 5 flamand, 4 német, 2 afrikai fekete, 2 ír, 1 angol, 1 Goából származó, 1 maláj, 1 portugál-brazil mesztic és 1 spanyol-indiai mesztic.

Vizsgáljuk meg ezek után a hajókat és a fegyverzetet. 1518 augusztusában Juan de Aranda Cádizba ment, hogy megvegye és Sevillába hozassa a hajókat, hogy ott csörlőkkel szárazra tegyék őket, és elvégezzék rajtuk a külső szigetelést kóccal meg kátránnyal (4. táblázat).

Fegyverzet: hogy kiegészítsék a hajókon található tüzérségi felszerelést, hoztak még Bilbaóból 58 versót (ágyúféle), 7 falcont (kis kaliberű ágyú), 3 vastag lombardát (nagy kaliberű ágyú) és 3 pasamurót (kis kaliberű ágyú) (160 135 maravédi), valamint berakodtak hordókban 50 quintal puskaport (9028 maravédi), vas- és kőkockákat és golyóbisokat (11 633 maravédi); ugyancsak hoztak Bilbaóból 100 páncélt kar- és vállvértézzel, valamint sisakkal (110 910 maravédi), hámot és két komplett vértézetet Magellán személyes használatára (6375 maravédi); 60 számszeríjat és 260 tucat nyilat (33 495 maravédi); 50 muskétát (10 500 maravédi); 200 pajzsot (6800 maravédi); 6 kardlapot a főkapitánynak (680 maravédi); 95 tucat dárdát, 10 tucat gerelyt, 1000 lándzsát, 200 pikát, 6 bököt és 6 lándzsanyelet (44 185 maravédi).⁵²

Élelmiszerek: 2138 quintal és 3 font kétszersült (363 380 maravédi); 508 tömlő bor, amit Jerezben vételeztek (511 247 maravédi); 50 fanega⁵³ bab, 10 fanega csicseriborsó és 10 fanega lencse (23 037 maravédi); 47 quintal és egy arroba olívaolaj (58 425 maravédi); 200 hordó sózott szardella, 166 tucat szárított pér és kutyacápa, 9 tucat pontylazac, 63 tucat kalapácshal, 17 arroba és 23 font szárított tőkehal (62 879 maravédi); valamint 57 quintal száraz szalonna (43 908 maravédi). Sanlúcarban vételeztek még 7 tehenet (14 000 maravédi), 3 disznót (1180 maravédi) és 984 sajtot (26 434 maravédi). A kamra feltöltésére és egyéb apróságokra (cukor, ecet, fokhagymafüzérek, mazsola, füge, mandula, kapribogyó stb.) elköltöttek még 71 093 maravédit.

51 Lásd a 22. lábjegyzetet.

52 AGI, Contratación, 5090, libro IV, f. 8r. A memorial tételeinek felsorolásához lásd: Gil, 2009. 260.

53 A fanega magvak mérésére használt régi spanyol űrmérték, mint a véka. 1 fanega = körülbelül 55,5 liter. Quintal és arroba: régi spanyol súlymértékek, 1 quintal = körülbelül 48 kilogramm, 1 arroba = körülbelül 12 kilogramm – a fordító megjegyzése.

Navigációs eszközök: 18 darab Nuño García de Toreno által pergamenből készített tengerészeti térkép, 6 arab (Diego Ribero, illetve Rui Faleiro által készített) fémasztrolábium a hozzájuk tartozó használati utasításokkal, 15 darab iránytű, 15 darab fából készült kvadráns, 12 darab homokóra, 6 pár szögmérő, „egy térképészeti gömb, melyet (Magellántól) kapott király urunk, és melyet Pero Renel [Pedro Reinel] fia és apja készítettek” stb. (68 182 maravédi).⁵⁴

Vizek (borvirágvíz, katángvíz, terjőkevíz, édesköményvíz stb.), gyógyírok (köményes alapú diaciminum, nyugtatók és erősítők, többek között rebarbarából, szennából, tamarindból és köményből álló diacatolicum, rózsából előállított diarodonicum, datolyából készített diafenicum, kígyómérget is tartalmazó triaca, indiai jalapa, szulák és kutyatej felhasználásával készült benedicta, terpentinolaj, tehénvaj, rosado, számos különböző összetevőből álló apostolorum, desopilativum stb.) és ecetek (rózsa, kapor, kapribogyó, gyanta, kamilla, rózsacukor, üröm, auripigment, mínium, bolarmenicum, fehérólom, réz-oxid, cink-oxid, higany stb.), összesen 12 343 maravédi.

Nem részletezte az egyéb költségeket (hajók javítása miatt az ácsoknak és fűrésszel dolgozóknak 1518-ban és 1519 első hónapjaiban kifizetett bérek, részszerzők, kohó, üres könyvek pergamenbe kötve, köszörű- és őrlőkövek stb.). Legyen elég annyi, hogy minden tételt egybevéve a flotta összköltsége 8 334 335 maravédi volt, ami igazán szép kis summa.⁵⁵

Magellán végrendelete

Az indulás napjának előestéjén a sevillai polgármester, Sancho Martínez de Leyva átadta Magellánnak a királyi lobogót, ami két vara⁵⁶ taftánból készült és Francisco Villegas festő műve volt, ahogy a vitorlásokra festett keresztek is. Az ünnepi szertartás során, melyet a trianai Santa Maria de la Victoria-templomban tartottak, Magellán hűségesküt tett a királynak, majd a hajók kapitányai esküdtek engedelmességet a főkapitány előtt, mely esküt, sajnos, nem mindegyikük vette komolyan.⁵⁷

A sevillai indulás előtt hátravolt még egy utolsó, ám szükséges elintéznivaló. 1519. augusztus 24-én Magellán végrendeletet tett a királyi palotában, mint rendszeren, Bernal González de Vallecillo írnok előtt (3. kép).⁵⁸ Záradékaiban sűrű homály fedí gyermek- és ifjúkorának Portugáliáját: Kasztíliában új élet kezdődött maga és leszármazottjai számára. Kolumbuszhoz hasonlóan Magellán is nagy gondot fordított az elsőszülött fiú utódlási jogaira: gondolatai megrögzötten akörül forogtak,

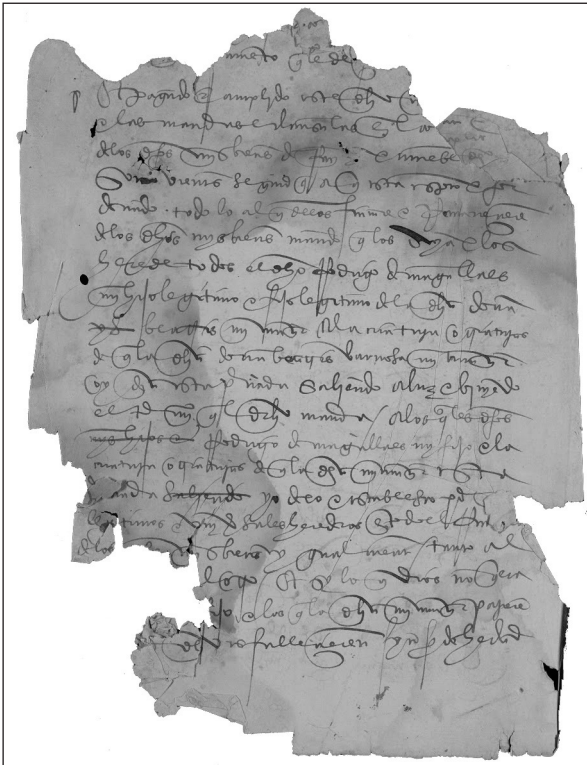
54 AGI, Contratación, 1355, f. 106v. Lásd: Gil, 2009. 264.

55 Az adatok forrása: AGI, Contratación, 5090, libro IV., f. 12v. Bizonyos kötelezvények kifizetését a várt megtérülésből remélte finanszírozni a kincstár. Gil, 2009. 267.

56 A vara, azaz „pálca” régi spanyol hossz mérték. 1 vara = 3 láb, azaz körülbelül 1 méter – a fordító megjegyzése.

57 Herrera, 1601. decada 2, libro 4, cap. 9. A lobogók festőjéhez: Gil, 2009. 274.

58 A kép forrása: <https://artsandculture.google.com/asset/testamento-de-fernando-de-magallanes-bernal-gonzalez-de-vallecillo-public-notary/owER2XpPGfZieA>.

3. kép.
Magellán végrendelete

hogyan biztosítsa a vérvonal folytatását Kasztíliaiban, a királyságban, ahol otthonra és hírnévre lelt. Rendelkezéseit szó szerint idézzük:

„És ahogy Felsőged kegyeskedtek nekem, és a majorátus révén fiaimnak és leszármazottaimnak megadni a kegyet, hogy kormányozhassuk a szigeteket és országokat, melyeket felfedezni leendek nevezett armadával a Felsőgeddel kötött megállapodás értelmében, és ugyanígy az előjárói címet nevezett szigeteken és országokban, melyeket felfedezni leendek és egyéb kegyelmeket, melyeket nevezett megállapodás tartalmaz, ezen levéllel végrendelekem, hogy életem napjai betelvén a fent mondottakat a majorátus jogán bírassa Rodrigo de Magallaens, ki nekem törvényes fiam és törvényes fia feleségemnek, a nevezett doña Beatriz Barbosának; ő utána pedig az ő törvényes fia, akivel Isten megajándékozta; ha pedig neki nem születik törvényes házasságból törvényes fia, ki fent mondottakat majorátus lévén örökölhesse, úgy akarom és rendelkezem, hogy a birtok a következő törvényes fiúra vagy lányra szálljon, akivel Isten engem megajándékoz, és így tovább apáról fiúra. Ha pedig nevezett majorátusnak lánya születik, azt akarom, hogy annak fia, akivel Isten megajándékozta, és akire a majorátus száll, viselje a »De Magallaens« nevet és az én címeremet, és azt ne vegyítse semmi mással. Ha pedig a »De Magallaens« nevet és az én címeremet nem viseli,

ahogy azt megmondtam, akkor úgy akarom, rendelem és szándékozom, hogy a nevezett majorátus szálljon át arra a fiúra, unokára vagy legközelebbi rokonra nemzetségemből, aki Kasztíliában él és nevemet viseli. Ha pedig, Isten ments', nevezett Rodrigo de Magallaes fiam úgy hal meg, hogy nem hagy hátra sem fiú-, sem lánygyermeket törvényes házasságból, és nekem sem lenne más fiú- vagy lánygyermekem, ki a nevezett majorátust örökül kaphatná, akkor úgy akarom, rendelem és szándékozom, hogy fivéremre, Diego de Sosára szálljon minden fent nevezett a majorátus jogcímén, aki jelenleg őfelsége Portugália királyának alattvalója, és akinek át kell költöznie ide, a Kasztíliai Királyságba, és itt házasodjon meg, és viselje a »De Magallaes« nevet és a Magallaes címet, úgy, ahogy én viselem, ami pedig »De Magallaes e Sosa«. És ha nevezett Diego de Sosa fivérem nem bírna sem fiú-, sem lánygyermekkel törvényes házasságból, ki a majorátust örökölhetné, úgy akarom, rendelem és szándékozom, hogy a nevezett majorátus szálljon nővéremre, Isabel de Magallaensre, úgy, hogy viselje a »De Magallaens« nevet és a címeremet, ahogy megmondtam, és költözzön ide és házasodjon itt a Kasztíliai Királyságban."⁵⁹

Ki mást is nevezhetett volna meg örökösként a főkapitány, mint fiát, Rodrigo de Magallanest és a „teremtményt vagy teremtményeket, akikkel feleségem, a nevezett doña Beatriz most várandós, és akik majd meglátják a napvilágot, ha eljön az ideje”. Többi rendelkezése nagyon egyszerű volt: meghagyta, hogy a Victoria-kolostorban temessék el, ha Sevilában halna meg, végrendeletének végrehajtóiként pedig Sancho de Matienzo kanonokot és sógorát, Diego de Barbosa komtur jelölte meg.

Gonzalo Díaz de Morón elbeszélése szerint Magellánt felesége, doña Beatriz és hat hónapos fia, Rodrigo búcsúztatták. Egyikük sem érte meg, hogy osztozzon a dicsőségben. Az öt hajóból álló flotta augusztus 10-én bontott vitorlát Sevilában – ettől a naptól számították a legénység fizetését –, és 1519. szeptember 20-án hajózott ki Sanlúcarból. Egyedül a Victoria ért vissza Sanlúcarba 1522. szeptember 6-án, tizennyolc emberrel a fedélzetén.

Fordította: Bencze Péter

59 Magellán 1519. augusztus 24-én kelt teljes végrendeletét közli Gil, 2009. 426–430.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források lelőhelyei

AGI

Archivo General de Indias (Sevilla)

APS

Archivo de Protocolos de Sevilla, ma az Archivo Histórico Provincial része (Sevilla)

2. Kiadott források és szakirodalom

Casas

1875–1876 Casas, Bartolomé de las: *Historia de las Indias*. I–II. Madrid, 1875–1876.

Castro–Hamon–Thomaz

2007 *Le voyage de Magellan. La relation d'Antonio Pigafetta et autres témoignages*. I–II. Éd.: Castro, Xavier – Hamon, Jocelyne – Thomaz, Luís Filipe. Paris, 2007.

Garcia

2007 Garcia, José Manuel: *A viagem de Fernão de Magalhães e os portugueses*. Lisboa, 2007.

Gil

2009 Gil, Juan: *El exilio portugués en Sevilla. De los Braganza a Magallanes*. Sevilla, 2009.

2017 Gil, Juan: *Mitos y utopías del descubrimiento*. Sevilla, 2017.

2018a Gil, Juan: Magallanes, de Sevilla a Valladolid. In: *Congreso Internacional de Historia „Primus circumdedisti me” Valladolid, 20–22 marzo 2018. V Centenario de la primera vuelta al mundo*. Madrid, 2018. 79–94.

2018b Gil, Juan: Marinos vascos en la armada de Magallanes. In: *Boletín de la Real Sociedad Bascongada de Amigos del País*, 74. (2018) 1–2. sz. 139–157.

2019 Gil, Juan: Magallanes en Sevilla. In: *Magallanes y Sevilla*. Coord.: Vila Vilar, Enriqueta. Sevilla, 2019. 37–64.

Herrera y Tordesillas

1601 Herrera y Tordesillas, Antonio de: *Historia general de los hechos de los castellanos en las Islas y Tierra Firme del mar Océano que llaman Indias Occidentales*. Madrid, 1601.

Laguarda Trías

1973 Laguarda Trías, Rolando A.: *El predescubrimiento del río de la Plata por la expedición portuguesa de 1511–1512*. Lisboa, 1973.

Maximilianus Transylvanus

1837 Maximiliano Transilvano: Relación escrita por Maximiliano Transilvano de cómo y por quién y en qué tiempo fueron descubiertas y halladas las islas Molucas, donde es el propio nacimiento de la especiería, las cuales caen en la conquista y marcación de la Corona Real de España. E divídese esta relación en veinte párrafos principales. In: *Colección de los viajes y descubrimientos que hicieron por mar los españoles desde fines del siglo XV. Con varios documentos inéditos concernientes á la historia de la Marina Castellana y de los Establecimientos Españoles de Indias*. Tomo 4. *Expediciones al Maluco; Viaje de Magallanes y de Elcano*. Coordinada e ilustrada por Martín Fernández de Navarrete. Madrid, 1837. 249–284.

1968 Maximilianus Transylvanus: Nagyon kellemes olvasmányul szolgáló levele a Főtisztelendő Salzburgi érsek úrhoz a Molukki-szigetekről és más csodálatos dologról, amiket a spanyoloknak V. Károly császár öfélése kezdeményezéséből végrehajtott legutóbbi tengeri utazása

fedezett fel a minap. In: *Az Újvilág hajósai. Kolumbus, Vespucci, Magellán.* Szerk., bev. és jegyz. Tassy Ferenc. Bp., 1968. 335–357. (Világjárók. Klasszikus útleírások, 10.)

Medina

1888 *Colección de documentos inéditos para la historia de Chile. Desde el viaje de Magallanes hasta la batalla de Maipo 1518–1818.* Colectados y publicados por Medina, José Toribio. Santiago de Chile, 1888.

Rákóczi

2021 Rákóczi István: Maximilianus Transilvanus. A színe és a visszája. In: *Világtörténet*, 11. (43.) (2021) 2. sz. 241–252.

Tratado de Tordesillas

1985 *Tratado de Tordesillas.* Estudio de Juan Perez de Tudela; descripción y transcripción del documento de Tomás Marín Martínez y José Manuel Ruiz Asencio. Madrid, 1985.

JUAN GIL

MAGELLAN IN SPAIN

When assessing Magellan' role, the first issue to be examined is the very offer he made to the Spanish court. The possibility of reaching the Spice Islands through the Pacific Ocean, that is, by constantly navigating on waters that had been allotted to Spain by the Treaty of Tordesillas, was a direct implication of Magellan's conviction. It was this discovery with which he turned to King Charles I of Spain. The paper examines the relations between Magellan and the King, the difficulties encountered during the preparations of the expedition, and the composition and provision of the crew. Before the departure from Seville, there was one last but indispensable thing to do. On 24 August 1519 Magellan had his last will recorded in the royal palace. It is a proof that a new life had started in Castle for both himself and his progeny.

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban (1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2021-es évfolyamának megjelentetését a Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap és az ELKH Titkársága támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatói Hálózat